

DOI: <https://doi.org/10.32782/city-development.2026.2-30>

УДК 331.101.262:338.43:330.341.1

ПАРАДИГМАЛЬНІ ОСНОВИ ТРАНСФОРМАЦІЇ ФОРМУВАННЯ ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ

Фірстенко Олександр Володимирович

здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти

*Навчально-науковий інститут управління, економіки та бізнесу**Приватного акціонерного товариства «Вищий навчальний заклад**«Міжрегіональна Академія управління персоналом»*ORCID: <https://orcid.org/0009-0006-8454-695X>

Анотація. У статті досліджено теоретичні засади формування людського капіталу аграрних підприємств в умовах сучасних соціально-економічних трансформацій. Узагальнено наукові підходи до трактування сутності поняття «людський капітал» на основі аналізу праць вітчизняних учених та міжнародних організацій. Систематизовано існуючі підходи до розуміння людського капіталу, зокрема особистісний, ресурсний, інвестиційний, синергетичний та інноваційний, що дозволило сформувати комплексне уявлення про дану економічну категорію. Проаналізовано вплив сучасних викликів, серед яких демографічні зміни, міграційні процеси, цифровізація, глобалізація та воєнні ризики, на процес формування та розвитку людського капіталу в аграрному секторі. Обґрунтовано зростання ролі людського капіталу як ключового чинника забезпечення конкурентоспроможності, інноваційного розвитку та стійкості аграрних підприємств. На основі проведеного дослідження запропоновано авторське визначення понять «людський капітал» та «людський капітал аграрного підприємства», що враховують сучасні трансформаційні процеси, зокрема цифровізацію та вплив кризових факторів.

Ключові слова: людський капітал, людський капітал аграрного підприємства, аграрні підприємства, управління персоналом, інноваційний розвиток, цифровізація, конкурентоспроможність.

Актуальність проблеми. В умовах трансформації економіки та посилення глобальних викликів людський капітал набуває визначального значення для забезпечення ефективного функціонування аграрних підприємств. Особливої актуальності ця проблема набуває в Україні, де аграрний сектор є одним із ключових драйверів економіки, проте стикається з дефіцитом кваліфікованих кадрів, міграційними процесами, низьким рівнем інноваційної активності та впливом воєнного стану. Це зумовлює необхідність переосмислення підходів до формування та розвитку людського капіталу. Крім того, сучасні трансформаційні процеси, зокрема цифровізація аграрного виробництва, впровадження інноваційних технологій, автоматизація та розвиток точного землеробства, висувають принципово нові вимоги до професійної підготовки та компетентностей працівників. Це потребує не лише оновлення знань і навичок, але й формування здатності до безперервного навчання, адаптації до змін і генерування інноваційних рішень.

Водночас недостатній рівень інвестицій у розвиток людського капіталу, недосконалість системи професійної освіти та розрив між потребами ринку праці і підготовкою кадрів загострюють проблему забезпечення аграрних підприємств висококваліфікованими фахівцями.

Ускладнює ситуацію і вплив воєнних та кризових факторів, що призводять до втрати трудового потенціалу, зниження мотивації працівників, порушення виробничих процесів та зростання невизначеності в діяльності підприємств. У таких умовах людський капітал виступає не лише економічним ресурсом, а й ключовим чинником забезпечення стійкості, відновлення та довгострокового розвитку аграрного сектору.

Отже, актуальність дослідження зумовлена необхідністю формування нових парадигмальних підходів до розвитку людського капіталу аграрних підприємств, що враховують сучасні глобальні виклики, цифрову трансформацію та специфіку функціонування економіки України в умовах нестабільності.

© Фірстенко О. В., 2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Питання людського капіталу широко досліджують вітчизняні науковці, зокрема: Антонюк В. [1], Артеменко Л. [2], Белінська Г. [10], Біліченко С. [5], Грیشнова О. [3], Герасименко О. [4], Зятковський В. [10], Колот А. [4], Лавриненко Л. [5], Лондар Л. [6], Лібанова Е. [7], Мельничук Д. [8], Онищенко В. [9], Поснова Т. [10]. Водночас окремі з наведених авторів у своїх дослідженнях також розглядали специфіку формування та розвитку людського капіталу в аграрному секторі, зокрема на рівні аграрних підприємств, однак їхні підходи не завжди комплексно враховують сучасні трансформаційні процеси, такі як цифровізація, глобалізація та вплив воєнних факторів, тому в межах даного дослідження вони не були виокремлені в окрему групу.

Крім того, аналіз наукових підходів свідчить, що більшість існуючих визначень зосереджені на загальноекономічному трактуванні людського капіталу та недостатньо відображають галузеву специфіку аграрних підприємств. Це зумовлює необхідність подальшого уточнення понятійного апарату та обґрунтування авторського визначення людського капіталу аграрного підприємства, яке враховує сучасні виклики та особливості функціонування аграрного сектору.

Мета статті є обґрунтування теоретичних аспектів розвитку людського капіталу аграрних

підприємств в умовах воєнних ризиків і трансформації соціально-економічного середовища.

Результати дослідження. У сучасних умовах трансформації економіки та зростання ролі знань та інновацій людський капітал виступає одним із ключових факторів забезпечення сталого розвитку та конкурентоспроможності підприємств, зокрема в аграрному секторі. Його значення зумовлене не лише впливом на продуктивність праці, а й здатністю формувати інноваційний потенціал, адаптивність до змін і ефективність управлінських рішень.

Теоретичні підходи до визначення сутності людського капіталу є різноманітними та відображають еволюцію наукових поглядів на роль людини в економічній системі. Особливого значення набувають дослідження українських науковців, які адаптують класичні концепції до умов національної економіки, враховуючи специфіку соціально-економічного розвитку, демографічні процеси та сучасні виклики, зокрема цифровізацію та воєнний стан.

З метою узагальнення наукових підходів до трактування сутності людського капіталу доцільно систематизувати визначення, запропоновані вітчизняними дослідниками, що дозволяє більш глибоко розкрити зміст даної економічної категорії та сформувати теоретичне підґрунтя для подальших досліджень (табл. 1).

Таблиця 1 – Визначення поняття «людський капітал» різними авторами

№ з/п	Автор (и)	Визначення
1	2	3
1.	Антонюк В.П. [1]	це сукупність знань, навичок, досвіду, рівня інтелекту, культури і мотивації, економічна цінність яких реалізується у трудовій діяльності
2	Артеменко Л.Б. [2]	фундаментальна категорія, що відображає здібність людини генерувати знання та забезпечувати розвиток економіки
3	Грیشнова О.А. [3]	сукупність сформованих і розвинутих у наслідок інвестицій продуктивних здібностей, особистих рис і мотивацій індивідів, що перебувають у їхній власності, використовуються в економічній діяльності, сприяють зростанню продуктивності праці і завдяки цьому впливають на зростання доходів свого власника і національного доходу
4	Колот А.М., Герасименко О.О. [4]	знання, навички, продуктивність, цінності, що є основою включення людини до сфери безпосереднього виробництва, організації виробничої діяльності, її результатів, формування доходів, створення безпечних умов праці, соціального захисту та питань, що пов'язані зі створенням умов для гідної праці та підвищення якості життя економічно активного населення
5	Лавриненко Л.М., Біліченко С.П. [5]	інтелектуальні здібності, таланти, знання і практичні навички, отримані у процесі навчання, освіти й практичної діяльності, що мають потенційну здатність приносити матеріальний прибуток, й ефективно сприяти соціальному та духовному розвитку держави. Ресурс воєнного протистояння і післявоєнної відбудови країни
6	Лондар Л.П. [6]	інтелектуальні здібності, знання і компетентності кожної особистості, набуті в процесі освіти і примножені навичками, отриманими під час професійної діяльності, що є основними умовами переходу національної економіки до інноваційної моделі розвитку
7	Лібанова Е.М. [7]	люди як такі, їхнє здоров'я, освіта, кваліфікація, статеві-віковий склад, здатність об'єднуватися, вступати в певні зв'язки.

Продовження таблиці 1

1	2	3
8	Мельничук Д.П. [8]	розглядається як ключовий ресурс соціально-економічного розвитку, що формується через освіту, підготовку та демографічні процеси
9	Онищенко В.П. [9]	здатність громадян до відтворення матеріальних цінностей, забезпечуючи стрімке, інклюзивне, стабільне зростання в державі
10	Поснова Т., Белінська Г., Зятковський В. [10]	накопичені знання та навички людини, формування яких забезпечується освітою і які виступають основою соціально-економічного розвитку

Аналіз наведених підходів до трактування людського капіталу свідчить про відсутність єдиного універсального визначення, що пояснюється багатомірністю цієї економічної категорії. Більшість авторів розглядають людський капітал як сукупність знань, навичок, здібностей, досвіду та мотивацій, які формуються в процесі освіти, професійної діяльності та соціального розвитку. Водночас окремі науковці акцентують увагу на його інноваційній складовій, ролі у забезпеченні економічного зростання, конкурентоспроможності та відновлення економіки, зокрема в умовах сучасних викликів.

Спільною рисою всіх визначень є визнання людського капіталу ключовим чинником соціально-економічного розвитку, що має здатність генерувати дохід, створювати додану вартість і забезпечувати довгострокове зростання як на рівні підприємства, так і держави. Таким чином, людський капітал доцільно розглядати як інтегровану систему індивідуальних характеристик людини, що мають економічну цінність і реалізуються у процесі трудової діяльності.

Водночас різноманітність наукових трактувань зумовлює необхідність їх систематизації через виокремлення основних теоретичних підходів до розуміння сутності людського капіталу, що дозволяє глибше розкрити його економічну природу та функціональне призначення.

У сучасній економічній науці сформувалося кілька ключових підходів до трактування людського капіталу, кожен з яких відображає окремі аспекти його формування, використання та ролі в економічній системі. Зокрема, виділяють особистісний, ресурсний, інвестиційний, синергетичний та інноваційний підходи. Їх комплексний розгляд дозволяє не лише узагальнити існуючі теоретичні напрацювання, але й сформулювати цілісне уявлення про людський капітал як стратегічний ресурс розвитку економіки в умовах інтелектуалізації та глобалізації.

Особистісний підхід розглядає людський капітал як актив, що належить безпосередньо працівнику. У межах цього підходу акцент робиться на індивідуальній власності знань, навичок і здібностей, які не можуть бути відокремлені від людини. Представники класичної економічної

школи, зокрема Д. Рікардо та А. Сміт, підкреслювали, що саме працівник є носієм цього капіталу і самостійно приймає рішення щодо його використання та розвитку. [11, 12]. Ресурсний підхід трактує людський капітал як сукупність якостей і здібностей працівників, що забезпечують формування майбутніх доходів. У цьому контексті людський капітал розглядається як один із ключових ресурсів економічної системи, поряд із матеріальними та фінансовими ресурсами. Його цінність визначається здатністю генерувати економічні результати як для окремої особи, так і для підприємства та суспільства загалом.

Інвестиційний підхід акцентує увагу на процесі формування людського капіталу через вкладення в освіту, професійну підготовку, охорону здоров'я та інші сфери розвитку людини. У межах цього підходу людський капітал розглядається як нематеріальний актив, який накопичується та примножується завдяки інвестиціям. Саме ця концепція є однією з найбільш поширених у сучасній економічній науці, оскільки дозволяє оцінювати ефективність вкладень у розвиток персоналу.

Синергетичний підхід відображає взаємозв'язок індивідуальних якостей людини з процесами їх реалізації у суспільстві. Згідно з цим підходом, людський капітал набуває економічної цінності лише за умови ефективного використання знань, навичок і здібностей у процесі праці. Особлива увага приділяється інтелектуалізації праці та розвитку професійних і культурних характеристик особистості.

Інноваційний підхід розглядає людський капітал як основу створення нових знань, ідей та технологій. У цьому контексті він виступає ключовим фактором інноваційного розвитку економіки та підвищення конкурентоспроможності підприємств. Людський капітал забезпечує здатність до генерації інновацій, адаптації до змін і ефективного використання ресурсів.

Таким чином, наведені підходи доповнюють один одного та формують комплексне уявлення про людський капітал як багатомірну економічну категорію. Узагальнення їх змісту дозволяє визначити людський капітал як інтегровану

сукупність знань, навичок, здібностей, мотивацій та інноваційного потенціалу людини, що формується в результаті інвестицій і реалізується у процесі трудової діяльності з метою отримання економічних і соціальних результатів.

У сучасних умовах розвитку економіки знань та інтелектуалізації суспільства особливого значення набуває узагальнення підходів до трактування поняття людського капіталу не лише на рівні національних наукових шкіл, але й у межах міжнародних організацій. Саме глобальні інституції формують сучасне бачення ролі людського капіталу як ключового драйвера економічного зростання, інноваційного розвитку та підвищення якості життя населення.

У таблиці 2 представлено узагальнення підходів провідних міжнародних організацій щодо парадигмальної сутності людського капіталу, що дозволяє доповнити національні наукові підходи та сформувані більш цілісне уявлення про його економічну природу і значення в глобальному контексті.

Аналіз підходів провідних міжнародних інституцій свідчить про еволюцію трактування людського капіталу від вузького розуміння як сукупності знань і навичок до комплексної багатовимірної категорії. У сучасному науковому дискурсі людський капітал розглядається як інтеграція освітніх, професійних, соціальних, поведінкових і здоров'я зберезувальних характеристик людини, які визначають її здатність до продуктивної діяльності, інновацій та адаптації до змін.

Важливою особливістю сучасних підходів є акцент на ролі людського капіталу як ключового чинника забезпечення економічного

зростання, соціального добробуту та стійкості економічних систем в умовах глобалізації, цифровізації та кризових трансформацій.

Водночас узагальнення існуючих підходів засвідчує доцільність формування більш комплексного визначення людського капіталу, яке б враховувало як класичні теоретичні положення, так і сучасні трансформаційні процеси, зокрема вплив інновацій, цифрових технологій та нестабільності зовнішнього середовища. З урахуванням результатів проведеного аналізу та з метою уточнення сутності досліджуваної категорії в контексті сучасних викликів, доцільно запропонувати авторське визначення поняття «людський капітал», яке відображає його багатоконпонентний характер і стратегічне значення для розвитку аграрних підприємств.

Людський капітал – це інтегрована сукупність знань, професійних і цифрових навичок, досвіду, інтелектуальних та креативних здібностей, здоров'я, мотивації й соціально-поведінкових характеристик людини, що формується в результаті інвестицій в освіту, розвиток і самовдосконалення, та реалізується у процесі трудової, інноваційної й управлінської діяльності з метою створення економічної, соціальної й інноваційної цінності в умовах цифровізації, глобалізації та сучасних викликів (включаючи воєнні та кризові фактори).

Людський капітал аграрних підприємств доцільно розглядати як інтегровану сукупність професійних знань, практичних навичок, досвіду, інноваційного потенціалу та мотиваційних характеристик працівників, які забезпечують ефективність виробничо-господарської діяльності.

Таблиця 2 – Парадигмальна суть поняття «людський капітал» за трактуванням глобальних інституцій

1	World Bank [13]	Сукупність знань, навичок і здоров'я, які люди накопичують протягом життя і які дозволяють їм реалізовувати свій потенціал
2	World Economic Forum [14]	Знання, отримані протягом життя, навички: аналітичне та креативне мислення, надійність, увага, технологічна грамотність, стійкість, гнучкість, мобільність, допитливість, мотивація, самосвідомість, лідерство, оцінювальні здатності, працездатність, адаптивність, здатність до змін
3	Organisation for Economic Cooperation and Development [15]	це сукупність знань, навичок, компетенцій та інших характеристик, втілених в індивідах, які формують їхню здатність до продуктивної діяльності та сприяють створенню економічного, соціального й особистого добробуту.
4	International Labour Organization [16]	це сукупність знань, навичок і компетенцій робочої сили, які забезпечують продуктивну зайнятість, гідну працю та економічне зростання.
5	United Nations [17]	Людський капітал розглядається через розвиток людини, включаючи освіту, здоров'я, рівень життя та можливості реалізації потенціалу, що визначають загальний рівень людського розвитку суспільства.

Формування людського капіталу є складним і багатофакторним процесом, що включає освіту, професійну підготовку, підвищення кваліфікації, а також розвиток soft skills. У сучасних умовах цей процес ускладнюється впливом низки викликів: демографічні виклики – скорочення сільського населення та старіння кадрів; міграційні процеси – відтік кваліфікованої робочої сили за кордон; цифровізація – потреба у нових компетенціях, пов'язаних із використанням цифрових технологій; воєнні ризики – руйнування інфраструктури, релокація підприємств, мобілізація працівників; глобалізація – зростання конкуренції на міжнародних ринках.

Отже, формування людського капіталу аграрних підприємств відбувається під впливом комплексу взаємопов'язаних факторів, що значно ускладнюють його розвиток у сучасних умовах. Сукупність демографічних, міграційних, технологічних та воєнних викликів не лише обмежує наявний трудовий потенціал, а й висуває нові вимоги до якості, структури та адаптивності людського капіталу. Водночас саме здатність персоналу до навчання, інноваційності та гнучкого реагування на зміни стає ключовою передумовою забезпечення стійкості та конкурентоспроможності аграрних підприємств.

За таких умов виникає необхідність уточнення сутності людського капіталу саме в контексті функціонування аграрних підприємств, що дозволить більш точно відобразити його специфіку, структуру та роль у забезпеченні ефективного розвитку галузі.

Людський капітал аграрного підприємства доцільно визначати як інтегровану сукупність знань, професійних і цифрових навичок, практичного досвіду, інтелектуальних і фізичних здібностей, мотивації та соціально-поведінкових характеристик працівників, що формується в процесі освіти, професійної підготовки та трудової діяльності, і реалізується у виробничо-господарських процесах аграрного підприємства з метою підвищення продуктивності, забезпечення інноваційного розвитку, адаптації до зовнішніх викликів та досягнення економічної і соціальної ефективності.

Таким чином, запропоноване визначення дозволяє розглядати людський капітал аграр-

ного підприємства як комплексну, динамічну та стратегічно важливу категорію, що поєднує професійні, інтелектуальні, фізичні та соціально-поведінкові характеристики працівників. Його особливістю є орієнтація не лише на забезпечення виробничої ефективності, але й на здатність до інноваційного розвитку, адаптації до цифрових трансформацій та функціонування в умовах нестабільності.

Узагальнене трактування підкреслює, що людський капітал аграрного підприємства виступає не просто ресурсом, а ключовим чинником формування конкурентних переваг, забезпечення стійкості та довгострокового розвитку підприємства в умовах сучасних економічних і соціальних викликів.

Висновки. У результаті проведеного дослідження встановлено, що людський капітал є ключовим стратегічним ресурсом аграрних підприємств, який визначає їхню здатність до ефективного функціонування, інноваційного розвитку та адаптації до сучасних викликів. Узагальнення наукових підходів дозволило підтвердити багатовимірний характер даної категорії та необхідність її розгляду як інтегрованої системи знань, навичок, мотивацій і соціально-поведінкових характеристик працівників.

Доведено, що в умовах демографічних змін, міграції, цифровізації, глобалізації та воєнних ризиків формування людського капіталу аграрних підприємств набуває особливої складності та потребує нових управлінських підходів. Саме розвиток професійних, цифрових і адаптивних компетенцій працівників виступає ключовою умовою забезпечення конкурентоспроможності та стійкості підприємств.

Запропоноване авторське визначення людського капіталу аграрного підприємства дозволяє комплексно врахувати сучасні трансформаційні процеси та може слугувати теоретичною основою для подальших досліджень і розробки практичних механізмів його розвитку. У перспективі доцільним є поглиблення досліджень у напрямі оцінки ефективності використання людського капіталу та формування інструментів його стратегічного управління в аграрному секторі.

Бібліографічний список:

1. Антонюк В. П. Людський капітал України в контексті міжнародних порівнянь: проблеми і завдання його розвитку для забезпечення технологічних змін. *Вісник економічної науки України*. 2021. № 2 (41). С. 135–141. DOI: [https://doi.org/10.37405/1729-7206.2021.2\(41\).135-141](https://doi.org/10.37405/1729-7206.2021.2(41).135-141)
2. Артеменко Л. Б. Людський капітал: наукові підходи та стан формування в Україні. *Галицький економічний вісник*. Т. : ТНТУ, 2016 Том 50. № 1. С. 22–31.
3. Грішнова О. Людський капітал: формування в системі освіти і професійної підготовки. Київ: Знання, 2001. 254 с.
4. Колот А. М., Герасименко О. О. Праця XXI: філософія змін, виклики, вектори розвитку: монографія. К. : КНЕУ імені Вадима Гетьмана. 2021 487 с.

5. Лавриненко Л., Біліченко С. Людський капітал як потужний ресурс воєнного протистояння та післявоєнної відбудови країни. *Збірник наукових праць «ЛОГОС»*, (May 26, 2023; Boston, USA), с. 22–23. DOI: <https://doi.org/10.36074/logos-26.05.2023.004>
6. Лондар Л.П. Розвиток людського капіталу в Україні зарахунок розширення можливостей державних фінансів. *Освітня аналітика України* No. 1(12), 2021, С. 21–38 URL: https://science.iea.gov.ua/wp-content/uploads/2021/05/2_Londar_LP_112_2021_21_38.pdf
7. Соціально-демографічна ситуація в Україні: шляхи подолання наслідки ввійни. Листопад 2022 рік URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/sotsialno-demohrafichna-sytuatsiya-v-ukrayini-shlyakhy-podolannya>
8. Мельничук Д.П. Людський капітал: пріоритети модернізації суспільства у контексті поліпшення якості життя населення : монографія. Житомир: Полісся, 2015. 564 с.
9. Онищенко В.П. Людський і соціальний капітал України в період її післявоєнного відновлення. *Економіка України*. 2023. No. 1. С. 3–19. DOI: <https://doi.org/10.15407/economyukr.2023.01.003>
10. Поснова Т., Белінська Г., Зятковський В. Освітня складова відновлення та розвитку людського капіталу в Україні. *Освітня аналітика України*. 2024. № 2 (28). С. 97–110. DOI: [10.32987/2617-8532-2024-2-97-110](https://doi.org/10.32987/2617-8532-2024-2-97-110).
11. Ricardo D. On the Principles of Political Economy and Taxation. – London : John Murray, 1817. URL: <https://www.econlib.org/library/Ricardo/ricP.html>
12. Smith A. An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations. – London : W. Strahan and T. Cadell, 1776. Book II, Chapter I. URL: <https://www.econlib.org/library/Smith/smWN.html>
13. World Bank. The Human Capital Project, 2019. URL: <https://www.worldbank.org/en/publication/human-capital>
14. Future of Jobs Report 2023 Insight report may 2023. World Economic Forum – 295 p. URL: <https://www.weforum.org/reports/the-future-of-jobs-report-2023>
15. How's Life? 2020 URL: <https://www.oecd.org/economy/human-capital>
16. Skills for Employment Policy Briefs. URL: <https://www.ilo.org>
17. Human Development Report. URL: <https://hdr.undp.org>

References:

1. Antoniuk V. P. (2021) Liudskiy kapital Ukrainy v konteksti mizhnarodnykh porivnian: problemy i zavdannya yoho rozvytku dlia zabezpechennia tekhnolohichnykh zmin. [Human capital of Ukraine in the context of international comparisons: problems and tasks of its development to ensure technological changes] *Visnyk ekonomichnoi nauky Ukrainy*. № 2 (41). pp. 135–141. DOI: [https://doi.org/10.37405/1729-7206.2021.2\(41\).135-141](https://doi.org/10.37405/1729-7206.2021.2(41).135-141)
2. Artemenko L. B. (2016) Liudskiy kapital: naukovi pidkhody ta stan formuvannia v Ukraini. [Human capital: scientific approaches and the state of formation in Ukraine] *Halytskyi ekonomichnyi visnyk*. T. : TNTU. Tom 50. № 1. pp. 22–31.
3. Hrishnova O. (2001) Liudskiy kapital: formuvannia v systemi osvity i profesiinoy pidhotovky. [Human capital: formation in the system of education and professional training] Kyiv: Znannia. P. 254.
4. Kolot A. M., Herasymenko O. O. (2021) Pratsia XXI: filosofiazmin, vyklyky, vektory rozvytku: monohrafiia. [Labor XXI: philosophy of change, challenges, vectors of development] K. : KNEUimeniVadymaHetmana. P. 487.
5. Lavrynenko L., Bilichenko S. (2023) Liudskiy kapital yak potuzhnyi resurs voiennoho protystoiannia ta pisliavoiennoi vidbudovy krainy. [Human capital as a powerful resource of military confrontation and post-war reconstruction of the country] *Zbirnyk naukovykh prats «ЛОГОС»*, (May 26, Boston, USA), pp. 22–23. DOI: <https://doi.org/10.36074/logos-26.05.2023.004>
6. Londar L.P. (2021) Rozvytok liudskoho kapitalu v Ukraini zarakhunok rozshyrennia mozhlyvostei derzhavnykh finansiv. [Human capital development in Ukraine by expanding public finance opportunities] *Osvitnia analityka Ukrainy* No. 1(12). pp. 21–38. Available at: https://science.iea.gov.ua/wp-content/uploads/2021/05/2_Londar_LP_112_2021_21_38.pdf
7. Sotsialno-demohrafichna sytuatsiia v Ukraini: shliakhy podolannia naslidki vviiny. [Socio-demographic situation in Ukraine: ways to overcome the consequences of the war] Lystopad 2022 rik Available at: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/sotsialno-demohrafichna-sytuatsiya-v-ukrayini-shlyakhy-podolannya>
8. Melnychuk D.P. (2015) Liudskiy kapital: priorytety modernizatsii suspilstva u konteksti polipshennia yakosti zhyttia naselennia : monohrafiia. [Human capital: priorities of modernization of society in the context of improving the quality of life of the population] Zhytomyr: Polissia, P. 564.
9. Onyshchenko V.P. (2023) Liudskiy i sotsialnyi kapital Ukrainy v period yii pisliavoiennoho vidnovlennia. [Human and social capital of Ukraine during its post-war recovery] *Ekonomika Ukrainy*. No 1. pp. 3–19. DOI: <https://doi.org/10.15407/economyukr.2023.01.003>
10. Posnova T., Belinska H., Ziatkovskiy V. (2024) Osvitnia skladova vidnovlennia ta rozvytku liudskoho kapitalu v Ukraini. [Educational component of recovery and development of human capital in Ukraine] *Osvitnia analityka Ukrainy*. №2 (28). pp. 97–110. DOI: <https://doi.org/10.32987/2617-8532-2024-2-97-110>

11. Ricardo D. On the Principles of Political Economy and Taxation. London : John Murray, 1817. URL: <https://www.econlib.org/library/Ricardo/ricP.html>
12. Smith A. An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations. London : W. Strahan and T. Cadell, 1776 p. Book II, Chapter I. Available at: <https://www.econlib.org/library/Smith/smWN.html>
13. World Bank. The Human Capital Project, 2019. Available at: <https://www.worldbank.org/en/publication/human-capital>
14. Future of Jobs Report 2023 Insight report may 2023. World Economic Forum. 295p. Available at: <https://www.weforum.org/reports/the-future-of-jobs-report-2023>
15. How's Life? 2020 Available at: <https://www.oecd.org/economy/human-capital>
16. Skills for Employment Policy Briefs. Available at: <https://www.ilo.org>
17. Human Development Report. Available at: <https://hdr.undp.org>

PARADIGMAL BASIS OF TRANSFORMATION OF HUMAN CAPITAL FORMATION OF AGRICULTURAL ENTERPRISES IN THE CONDITIONS OF MODERN CHALLENGES

Oleksandr Firstenko

Third-Level Higher Education Applicant (Ph.D. Degree Applicant)

Educational and Scientific Institute of Management, Economics and Business

Private Joint-Stock Company "Higher education institution

"Interregional Academy of Personnel Management"

Summary. The article explores the theoretical and methodological principles of human capital formation in agricultural enterprises in the context of modern socio-economic transformations and global challenges. Scientific approaches to interpreting the essence of the concept of "human capital" are summarized based on the analysis of the works of domestic scientists and leading international organizations. Key approaches to its understanding are systematized, in particular, personal, resource, investment, synergistic and innovative, which allowed to form a holistic vision of human capital as a multidimensional economic category that combines knowledge, skills, competencies, motivation and intellectual potential of a person. Particular attention is paid to the analysis of the impact of modern challenges on the process of formation and development of human capital in the agricultural sector. It is established that demographic trends, in particular, the reduction of the rural population and the aging of the workforce, lead to a decrease in labor resources and a decrease in their quality. Migration processes cause an outflow of qualified labor, which deepens the imbalance in the labor market. Digitalization of the economy creates a need for new competencies, in particular digital literacy, the ability to work with data and innovative technologies. Globalization processes increase competition in international markets, requiring increased efficiency and quality of labor potential. At the same time, military risks associated with the destruction of infrastructure, relocation of enterprises, mobilization of workers and general instability significantly complicate the process of reproduction of human capital. Based on the conducted research, the author's definition of the concepts of "human capital" and "human capital of an agricultural enterprise" is proposed, which takes into account modern transformation processes, in particular digitalization, globalization and the impact of crisis and military factors, and reflects their strategic importance for ensuring the effective development of the agricultural sector of the economy.

Keywords: human capital, human capital of an agricultural enterprise, agricultural enterprises, personnel management, innovative development, digitalization, competitiveness.

Дата надходження статті: 02.04.2026

Дата прийняття статті: 28.04.2026

Дата публікації статті: 25.06.2026